

Seksualnost kot kapital: med biopolitično ekonomijo užitka in nemožnostjo spolnega razmerja

Dino Manzoni

Izvleček

V prispevku analiziramo sodobni dispozitiv seksualnosti kot preplet medicinskih, psiholoških, terapevtskih in tržno-estetskih diskurzov, ki oblikujejo načine izražanja, prakticiranja in doživljanja spolnosti. V zahodnem kontekstu danes prevladujeta dve dominantni – navidezno protislovni, a dejansko komplementarni – logiki razumevanja spolnosti. Prva je medicinsko-psihološki diskurz, ki svojo legitimnost gradi na evolucijski biologiji in psihologiji ter kot osrednje cilje spolne interakcije postavlja reproduktivno funkcionalnost, zdravje in psihološko blagostanje. Druga pa je logika hedonističnih reprezentacij estetskega in sublimnega užitka, kot jih (re)producirajo množični mediji, oglaševalska industrija in popularna kultura. V razvitih družbah se spolnost potrjuje kot oblika rekreacije, izraz avtentičnosti in pot do samoaktualizacije. Skozi analizo psihologizacije in komodifikacije seksualnosti ter pojavov, kot sta *hookup* kultura in seksualna recesija, v prispevku pokažemo, da današnja seksualna svoboda ne vodi v razbremenitev, ampak v novo obliko regulacije in psihičnega pritiska, imperativa po uprizarjanju užitka. Polje spolnosti se tako preoblikuje v prostor investicije, produkcije in akumulacije specifične oblike kapitala, t. i. seksualnega kapitala kot segmenta osebnostnega kapitala. Osrednja teza prispevka je, da aktualni dispozitiv seksualnosti ne razkriva bistva ali resnice spolnosti, čeprav se tako predstavlja, temveč deluje kot pogoj utajitve ključnega elementa, tj. neobstoja seksualnega razmerja, kot ga formulira Lacan.

Ključne besede: (seksualni) kapital, spolnost, Freud, Lacan, užitek (*jouissance*)

Abstract

This article analyzes the contemporary dispositif of sexuality as an interweaving of medical, psychological, therapeutic and market esthetic discourses that shape the way sexuality is expressed, practiced and experienced. In the Western context, two dominant – seemingly contradictory but actually complementary – logics of understanding sexuality prevail. The first is the medical-psychological discourse, which draws its legitimacy from evolutionary biology and psychology and views sexual interaction primarily in terms of reproductive functionality, health and psychological well-being. The second is the logic of hedonistic representations of esthetic and sublime enjoyment as (re)produced by the mass media, the advertising industry and popular culture. In developed societies, sexuality is affirmed as a form of recreation, an expression of authenticity and a path to self-realization. Through an analysis of the psychologization and commodification of sexuality, as well as phenomena such as the “hookup culture” and the sexual recession, it is shown that today’s sexual freedom does not lead to liberation, but rather to a new form of regulation and psychological pressure – a compulsion to enjoy. The realm of sexuality thus becomes a domain of investment, production and accumulation of a specific form of capital – so-called sexual capital, as part of personal capital. The central thesis of this paper is that the contemporary dispositif of sexuality does not reveal the essence or truth of sexuality – even if it presents itself as such – but rather functions as a mechanism to disavow a key element: the non-existence of the sexual relation, as Lacan formulates it.

Key Words: (Sexual) Capital, Sexuality, Freud, Lacan, Enjoyment (*jouissance*)

Uvod: aktualni dispozitiv seksualnosti

V prispevku analiziramo sodobni dispozitiv seksualnosti kot heterogeno mrežo diskurzov, norm, institucij, praks in imaginarijev, ki organizirajo in strukturirajo subjektovo vstopanje v spolne prakse in razmerja. Dispozitiv, razumljen po Agambenovi interpretaciji Foucaulta, ni le heterogena konfiguracija ideoloških vsebin, kulturnih kodov in institucionalnih ureditev, ampak dinamičen in performativni sistem, ki s pomočjo znanstvenih izjav in moralnih predpostavk konstituira pogoje možnosti subjektivizacije subjekta prek spolnih praks in identifikacij.¹ V središču aktualnega dispozitiva je predpostavka, da ima vsak posameznik lastno seksualno »resnico«, ki jo mora izražati, razvijati in udejanjati. Takšna ideja pogosto prevzame status notranje avtentičnosti in pravice do užitka ter tako postane odporna na epistemološko refleksijo, družbeno kritiko in politično intervencijo. Anthony Giddens to transformacijo poimenuje plastična seksualnost – razsrediščena, fluidna in od reprodukcije neodvisna oblika spolnosti, ki se konstituira kot psihološka naracija sebstva. Zapiše:

»Plastična seksualnost je razsrediščena seksualnost, osvobojena potreb po reprodukciji. [...] Plastično seksualnost lahko oblikujemo kot osebnostno potezo, zato je notranje povezana z jazom.«²

Plastična seksualnost postane osebna naloga – projekt avtentičnosti in izražanja –, ki uteleša ideal psihološke zrelosti in individualne avtentičnosti. Posameznik je tako interpeliran, da svojo seksualnost razvije kot potrditev notranje resnice in življenjskega sloga. Od tod se odpira vprašanje, na kakšen način strokovni, terapevtski in kulturni diskurzi oblikujejo načine, kako subjekti mislijo, doživljajo in živijo spolnost. Sledi podrobnejša razčlenitev današnjega dispozitiva seksualnosti, ki ga oblikujeta – to je naš postulat – dve navidezno nasprotni, a dejansko komplementarni logiki: na eni strani medicinsko-psihološki diskurz biopolitične regulacije in na drugi tržno-estetski diskurz o sublimnem užitku.

- 1 Giorgio Agamben, »What is an Apparatus?« v »What is an Apparatus?« *And Other Essays*, prev. David Kishik in Stefan Pedatella (Stanford University Press, 2009).
- 2 Anthony Giddens, *Preobrazba intimnosti: spolnost, ljubezen in erotika v sodobnih družbah* (Založba / *cf., 2019), 8.

Medicinsko-psihološki diskurz svojo legitimnost gradi na statistični objektivnosti, psihologiji medosebnih odnosov in evolucijski biologiji. Kot osrednje cilje seksualne interakcije postavlja reproduktivno funkcionalnost, zdravje in psihološko blagostanje. V tem okviru je spolnost predstavljena kot naravna, uravnotežena in zdrava praksa – kot izraz notranje resnice posameznika in pogoj njegove psihične celovitosti. Idealizirana podoba »naravne« spolnosti, regulirane z (introspektivnim) delom na sebi, samodisciplino in komunikacijsko kompetenco, postane normativna matrica, znotraj katere se meri posameznikovo »zdravo« in »varno« prakticiranje spolnosti. Čeprav se ta diskurz pogosto predstavlja kot znanstveno nevtralen in celo emancipatoren, dejansko prispeva k naturalizaciji in depolitizaciji spolnosti. Ustvarja predstavo, da je spolni užitek dosegljiv predvsem skozi individualno delo na sebi, ob tem pa zanemarija njene družbene, simbolne in fantazmatske dimenzije. Zanimivo je, da to normativno zasnovo »zdrave« seksualnosti, utemeljeno na liberalni ideologiji izbire in osebne odgovornosti, pogosto dopolnjujejo diskurzi popularne kulture in potrošništva. Čeprav se zdi, da promovirajo svobodo in transgresijo, skupaj z medicinsko-psihološko logiko dejansko tvorijo integriran dispozitiv, ki kodificira seksualnost kot prostor samoupravljanja, odgovornosti in optimizacije – v imenu osebne sreče in družbene zaželenosti.

Na drugi strani dispozitiva seksualnosti torej stoji diskurz o (nadzorovanem) romantičnem hedonizmu, ki ga (re)producirajo množični mediji, oglaševalska industrija, popularna kultura ter potrošniški izdelki in storitve. Ta diskurz seksualnost kodificira in ekonomizira kot izkustvo sublimnega Užitka – estetske transgresije, eksistencialne avtentičnosti in individualne samouresničitve. S pomočjo estetsko-emocionalnega kodiranja se vzpostavlja simbolna matrica doživljanja seksualnega užitka, v kateri erotika postane individualiziran, spektakelski užitek – nekaj, kar presega golo telesnost in se predstavlja kot izraz življenjskega sloga ter unikatnega jaza. Seksualnost je tu uprizorjena kot razodetje čutnosti, ki naj bi preseglo banalnost vsakdanjosti in postalo dokaz presežnega (užitka) in osebne izpolnitve. Ta logika temelji na imaginariju, ki preteklost prikazuje kot obdobje represije, praznoverja in nepotešenosti, sedanjost pa kot emancipirano, razsvetljeno in končno osvobojeno. Toda ta fantazmatska pripoved ni zgolj zgodovinska iluzija – deluje

kot operativni element sodobne realnosti: kot ideološki temelj, ki legitimira, omogoča in reproducira tržno posredovano libidinalno ekonomijo spolnosti.

V nadaljevanju bomo pokazali, da tovrstne reprezentacije in predpostavke niso prisotne zgolj v polju popularne kulture in potrošništva, temveč so globoko vgrajene tudi v strukturo znanstvene in terapevtske vednosti, ki s svojim diskurzom o funkcionalnosti in optimalnosti prav tako oblikuje subjektovo razmerje do spolnosti in užitka, ki naj bi bila del posameznikove osebnosti.

Psihologizacija in terapevtizacija spolnosti

Znanstveno zanimanje za spolnost, ki se je okrepilo v drugi polovici 19. stoletja, pomeni temeljni preobrat v režimu vednosti. Spolnost je postopoma zapustila okvir moralnih zapovedi in pravnih sankcij ter postala predmet znanstvene analize, klasifikacije in regulacije. Pionirji, kot so Richard von Krafft-Ebing,³ Havelock Ellis,⁴ Magnus Hirschfeld⁵ in Alfred Kinsey,⁶ so pomembno prispevali k razumevanju spolne raznolikosti ter k destigmatizaciji praks in preferenc, ki so bile dotlej označene kot deviantne ali patološke. Toda ta zgodovina ni zgolj emancipatorna; je tudi zgodovina vzpostavljanja novih oblik nadzora in regulacije. Kategorizacije, kot so »bolezensko« in »patološko«, »funkcionalno« in »nefunkcionalno« ali »zdravo« in »nezdravo«, niso izginile. Preprosto so bile preoblikovane v jezik psihološke racionalnosti in strokovne ekspertize.⁷

V drugi polovici 20. stoletja se ta proces še poglobi z vzponom psihologizacije in terapevtizacije spolnosti. Seksualnost postane psihološka kategorija, tesno povezana z delom na sebi, emocionalno funkcionalnostjo in introspektivno

³ Richard von Krafft-Ebing, *Psychopathia Sexualis* (Forgotten Books, 2012).

⁴ Ellis Havelock, *Studies in the Psychology of Sex, Volume 1* (The Project Gutenberg eBook, 2004).

⁵ Magnus Hirschfeld, *Racism* (Victor Gollancz LTD, 1938).

⁶ Alfred Kinsey, *Sexual behavior in the Human Male & Sexual Behavior in the Human Female* (W. B. Saunders Company, 1948 in 1953).

⁷ Michel Foucault, *Zgodovina seksualnosti* (ŠKUC, 2010).

samoregulacijo. Posameznikove spolne težave so vse pogostejše interpretirane kot simptomi nezadostne osebne investicije, čustvene nezrelosti ali notranje disfunkcije. Ključna akterja tega premika sta bila William Masters in Virginia Johnson, ki sta s svojo študijo *Human Sexual Inadequacy* (1970) utemeljila vedenjsko spolno terapijo kot klinični pristop k zdravljenju seksualnih disfunkcij.⁸ Pomembna nadaljnja figura je Helen S. Kaplan, ki je v delu *The New Sex Therapy* (1974) razvila model psihoseksualne terapije, v katerem je združila medicinske posege s psihodinamskimi pristopi in elementi kognitivno-vedenjske psihoterapije.⁹ Na ta način se terapevtska obravnava seksualnosti institucionalizira in postane del širše logike osebnotne optimizacije in akumulacije posameznikovega užitka.

Ta premik se danes udejanja v t. i. biopsihosocialnem modelu *spolne medicine*, ki združuje biološke (hormonske, nevrološke, vaskularne), psihološke (samopodoba, emocionalna povezanost, motivacija) in družbeno-kulturne dejavnike (spolne norme, intimni scenariji, partnerska pričakovanja). V klinični praksi se vse bolj uveljavlja tudi kognitivno-vedenjski model PLISSIT, ki posameznika vodi skozi štiri stopnje – od osnovnega dovoljenja za pogovor o spolnosti do specializirane terapevtske intervencije.¹⁰ A prav ta medicinsko-terapevtski pogled razkriva regulatorno logiko sodobnega diskurza o seksualnosti: spolnost je hierarhično strukturirana glede na vedênja, občutke, preference in interpretacije, ki določajo, kaj je funkcionalno in kaj disfunkcionalno, kaj je zdravo in kaj nezdravo, kaj učinkovito in kaj neučinkovito.

V tem kontekstu Nikolas Rose opozarja, da sodobna psihologija vse bolj opušča tradicionalni model »bolezni in zdravljenja« v korist modela »učenja in veščin«. Terapevtska naloga ni več zgolj odpravljanje simptomov, ampak oblikovanje kompetenc za uspešno obvladovanje življenja. Kot zapiše Rose, smo posledično »vsi kandidati za terapevtsko intervencijo«, četudi ne

8 William H. Master in Virginia H. Johnson, *Human Sexual Inadequacy* (Bantam Books, 1970).

9 Helen Singer Kaplan, *The New Sex Therapy: Active Treatment of Sexual Dysfunctions* (Brunner/Mazel, 1974).

10 Jack S. Annon, »The PLISSIT Model: A Proposed Conceptual Scheme for the Behavioral Treatment of Sexual Problems« *Journal of Sex Education and Therapy*, 2, 1 (1976): 1–15.

potrebujemo nujne pomoči.¹¹ Psihološka znanost ponuja raznolike tehnike in navodila za samopomoč, s katerimi naj bi posameznik samostojno reguliral svoje doživljanje, vedenje, čustva in odnose. Ko pa strokovna pomoč postane potrebna, je njen cilj ne le odprava težav ali motenj, temveč krepitev posameznikove vere v lastni Jaz in sposobnost preoblikovanja življenja, kar lahko imenujemo 'samoupravljanje pod strokovnim nadzorom'. Londonski center za psihoterapijo ob tem poudarja dolgotrajnost terapevtskega procesa, ki naj bi – kljub časovni, finančni in emocionalni zahtevnosti – vodil k večji čustveni funkcionalnosti, izpolnjujočim odnosom in kakovostnejšemu (spolnemu) življenju oziroma sreči. Psihološki diskurz tako ne ponuja zgolj zdravljenja psihičnih motenj, ampak obljubo celostne osebnostne rasti, usmerjene v posameznikovo zadovoljstvo, in uspeh, utemeljen v permanentnem delu na sebi. Če smo nekoliko ironični, bi lahko rekli, da se psihologi in psihoterapevti vse manj razlikujejo od nekdanjih duhovnih voditeljev ali duhovnikov. Tudi oni vodijo posameznika k odrešitvi, le da zdaj ne govorijo več o grehu in odrešenju, ampak o travmi in rasti, o samozavedanju in notranjem ravnovesju. Njihova naloga je ne več spoved, ampak strukturirana introspekcija; ne več pokora, pač pa personalizirana terapija; ne več Bog, temveč Jaz – tisti jaz, ki se mora samoaktualizirati.

Od hormonskih in farmakoloških terapij (viagra, flibanserin, antidepresivi) prek psiholoških orodij, digitalnih aplikacij in psihoterapevtskih tehnik; vsi ti instrumenti naj bi spodbujali psihično dobrobit, svobodo in maksimizacijo užitka. A hkrati ta model ostaja globoko normativen, saj predpostavlja ideal »harmonične« spolnosti, ki jo je treba doseči, vzdrževati in nenehno izboljševati. Čeprav spolna medicina nudi tudi dragocena orodja za posameznike, ki se soočajo s težavami, hkrati deluje kot aparat družbene normalizacije: strukturira in usmerja seksualnost v skladu z dominantnimi kulturnimi predpostavkami in (neo)liberalnimi vrednotami, v katerih sta svoboda in užitek neločljivo prepletena z odgovornostjo, produktivnostjo in neprestano samooptimizacijo. Terapevtski diskurz se v tem kontekstu zlije z neoliberalno logiko samoupravljanja: posameznik postane odgovoren za

11 Nikolas Rose, *Governing the Soul: The Shaping of the Private Self*, (Free Association Books, 1999), 242.

lastno seksualnost, ki jo mora optimizirati in razvijati skozi nenehno delo na sebi. Seksualnost se tako preoblikuje v življenjski projekt – del moralne ekonomije zdravega, funkcionalnega in uspešnega jaza.

Eva Illouz in Helen Kaplan v tem kontekstu govorita o *seksualnem kapitalu* kot o obliki osebnostne akumulacije – kot o prostoru, v katerega posameznik vlaga sredstva, čas in čustva z namenom povečanja svoje privlačnosti, osebnostnega razvoja in simbolnega ugleda.¹² Posameznik je interpeliran kot podjetnik lastne seksualnosti – kot subjekt, ki mora neprestano investirati v svoje spolne izkušnje, veščine in osebnostne kapacitete, vse v imenu avtentičnosti, osebnostne rasti in notranje resnice. Terapevtsko delo na sebi, rekreativna spolnost in seksualna performativnost postajajo mehanizmi družbene diferenciacije in kumulacije kulturnega in osebnostnega kapitala. Transgresija, ki je nekoč označevala odmik od normativnega reda, se danes spodbuja in reproducira kot tržno kodificirana dolžnost: posameznik mora eksperimentirati, uživati, se prilagajati in reflektirati, sicer tvega, da bo v seksualni ekonomiji zaznamovan kot konservativen, emocionalno nezrel ali spolno nekompetenten.

Kot bomo videli v nadaljevanju, to logiko dopolnjuje tržno posredovani diskurz oglaševanja izdelkov in storitev ter reprezentacije popularne kulture, ki posamezniku ne ponujajo le orodij in poti do Užitka, ampak tudi format za njegovo imaginarno uprizoritev – v skladu s preskriptivnimi normami oziroma imperativi uspešne, svobodne in kompetentne seksualnosti.

Seksualni užitek kot fetiš

Ena ključnih značilnosti sodobnega dispozitiva seksualnosti je njegova komodifikacija – preoblikovanje spolnosti v simbolni in tržni objekt, ki se ne uresničuje več zgolj kot zasebna praksa, ampak kot kulturno kodificiran performans. V tej dinamiki je regulacija spolnosti prenesena iz moralnih in pravnih institucij na področje kulturne estetike, življenjskega sloga in drugih

12 Dana Kaplan in Eva Illouz, *What is Sexual Capital?* (Polity, 2022).

tržnih mehanizmov. Hedonistični diskurz, ki prevladuje v popularni kulturi, umetnosti in oglaševanju, predstavlja seksualnost kot sublimno izkustvo – kot nekaj, kar presega golo telesnost in se vzpostavlja kot izraz estetske in eksistenčialne harmonije. Uprizarjani hedonizem – ali celo libertinizem – ne pomeni spontane transgresije, ampak nadzorovano obliko uživanja, ki se ponavlja in utrjuje kot življenjski slog in izraz Jaza. Gre za ritualizirano prakso, podrejeno tržnim reprezentacijam, dobrinam in storitvam. Prav zato ta modus užitka ni v nasprotju z diskurzom »zdrave« spolnosti in psihoedukativnega diskurza o uravnoteženosti, ampak ga dopolnjuje. Trg interpelira posameznika kot bitje želje, ki ima dolžnost uživati, a le, če to počne odgovorno, varno in na estetsko sprejemljiv način. Le tako naj bi bilo mogoče užitek kumulirati. Sociolog Ken Plummer ta pojav poimenuje »ekologija seksualnih trgov«, ki po njegovem vključuje pet prekrivajočih se sfer:

- I. *Seksualizirana telesa* – v kontekstu erotičnega turizma, modnih revij, spremljevalstva, striptiza;
- II. *Seksualizirane reprezentacije* – prisotne v pornografiji, oglaševanju, literaturi, filmu in drugih medijih;
- III. *Seksualne tehnologije in znanja* – kot so virtualna spolnost, farmacevtska industrija, aplikacije za zmenke, plastična kirurgija;
- IV. *Seksualizirani objekti* – seks igrače, spodnje perilo, darilne storitve ipd.;
- V. *Terapevtske storitve* – seksualna terapija, *coaching*, svetovanje, erotične masaže.¹³

Plummerjev seznam jasno pokaže, kako se seksualnost v neoliberalnem režimu reproducira kot hibridna entiteta: estetski ideal, potrošniška praksa in terapevtski projekt hkrati. Ta komercialna in marketinška infrastruktura ustvarja družbeno okolje, v katerem spolnost postane poblagovljena – izkustveno ekonomizirana, institucionalno in tržno upravljana. Tisto, kar se je sprva predstavljalo kot razpiranje polja možnosti – pluralizacija spolnih identitet, dekonstrukcija tradicionalnih vlog, rahljanje normativnih meja –

¹³ Kenneth Plummer, »Sexual markets, commodification, and consumption« v *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*, ur. George Ritzer (Blackwell Publishing, 2007), 4250–4252.

ni nujno vodilo v razgradnjo obstoječih razmerij moči. Ravno nasprotno: pogosto je pomenilo premik boja s političnega na tržno polje, kjer seksualna razlika postane vir kapitalizacije, individualna izbira pa substitut za kolektivno emancipacijo. Nancy Fraser ta pojav imenuje *progresivni neoliberalizem* – ideološko zaveznitvo med tržno liberalizacijo in kulturnim progresivizmom, ki redefinira emancipacijo v jeziku individualne svobode, raznolikosti, meritokracije in tržno logiko izbire.¹⁴

V tej konfiguraciji emancipacija ni več kolektivni projekt političnega boja, ampak je pogojena s posameznikovo zmožnostjo, da svojo razliko prevede v tržno prepoznavno vrednost – vidno bodisi kot estetski slog, spolna kompetenca ali osebni kapital. Erotika postane posredno poblagovljena: predmet potrošnje in akumulacije, čeprav pogosto učinkuje, kot da obstaja onkraj neposredne logike kapitala. To je v ostrem nasprotju s preteklimi obdobji, ko je bila seksualnost eksplicitno vpeta v neposredno ekonomsko izmenjavo. Dogovorjene poroke, sistem dote, ženitne pogodbe in družinske zaveze so seksualnost umeščali v okvir družbenega reda, katerega cilj ni bil individualni užitek, ampak ohranjanje premoženja, dedovanja in zaveznitv med rodbinami. Seksualnost je bila v tem kontekstu instrumentalizirana: vezana na pravni in ekonomski status, podrejena funkciji družbene reprodukcije. Telo – predvsem žensko – je delovalo kot valuta družbene izmenjave, kot del simbolne in materialne ekonomije patriarhalnega reda, v katerem so bile ženske objekti menjave med moškimi. Kot je pokazal Claude Lévi-Strauss v delu *Elementarne strukture sorodstva* (1949), je bila izmenjava žensk eden temeljnih mehanizmov za strukturiranje sorodstvenih in političnih vezi med skupnostmi.¹⁵

V sodobni kulturi pa seksualnost deluje, kot da je osvobojena teh neposrednih ekonomskih vezi, četudi se je preselila v polje nove ekonomije užitka. Erotika je danes predstavljena kot domena individualne svobode, spontanosti in avtentične izbire. A hkrati se sama tržna logika erotizira – ne več

14 Nancy Fraser, »Contradictions of Capital and Care« *New Left Review*, no. 100, julij/avgust, 2016, <https://newleftreview.org/issues/ii100/articles/nancy-fraser-contradictions-of-capital-and-care>.

15 Claude Lévi-Strauss, *The Elementary Structures of Kinship* (Beacon Press, 1969).

kot izmenjava življenjsko potrebnih dobrin, ampak kot del produkcije želje in oblikovanja blagovnega fetišizma, kot ga je lucidno razkril že Marx.¹⁶ Seksualni kapital tako postane fetišizirana entiteta: njegova »vrednost« se zdi naravna, osebna in pristna, čeprav je v resnici učinek dispozitiva, ki seksualnost estetizira, kodificira in uprizarja kot magični objekt kumulacije in reprezentacije Užitka.

Toda ta dinamika ima svojo temno stran. Navidezna svoboda uživanja pogosto vodi v emocionalno izčrpanost, užaljenost, zavist in kompulzivno potrebo po delu na sebi. Priložnostni seks postane strategija za dostop do vsaj koščka ljubezni – paradoksalno prav skozi njeno deklarirano, nujno odsotnost. Subjekt se transformira v instrument užitka Drugega, čeprav se na zunaj prikazuje kot samozadosten in svoboden. A v ozadju te svobode deluje tiha prošnja: biti želen, vsaj za trenutek ljubljen. Užitek, ki ga subjekt lovi, pa je vselej že izmaknjen – premeščen drugam, preložen v prihodnost, pogojen z novo investicijo vase. Seksualnost kot fetiš tako ni več užitek sam, ampak uprizorjena obljuba Užitka. Diskurz seksualnosti tako razkriva svojo ideološko funkcijo, in sicer kot mehanizem za krpanje razpok, ki jih v realnost zarezuje vsaka praksa, s katero subjekt poskuša realizirati imaginarni Užitek, ki mu je zapovedan. Paradoksalno ga prav ta imperativ Užitka znova in znova kastrira – ali celo sabotira. Subjekt mora nevzdržni manko zakriti z uprizarjanjem za pogled Drugega, ki postane prizorišče zrcalne igre dozdevkov. Ker za spolno frustracijo ni več zunanega krivca – starih avtoritet, zakonov, prepovedi –, izginja tudi alibi za nezadovoljstvo. Subjekt je prepuščen samemu sebi in neskončnemu lovu za Užitek, brez možnosti odpora, saj Kapital nima obraza. Ta lov postane kompulzivna praksa, podgrajena z občutkom notranjega nemira, hiperaktivnostjo in lakoto po dražljajih in aktivnostih. Freud je to anticipiral z izjemno natančnostjo:

»Izčrpani živci iščejo počitek v intenzivnejših dražljajih in v močno začinjenih užitkih, vendar le zato, da bi se potem še bolj utrudili [...].«¹⁷

¹⁶ Karl Marx, *Kritika politične ekonomije: 1861–1863. Del 1* (Marksistični center CK ZKS, 1989).

¹⁷ Sigmund Freud, »'Kulturna' spolna morala in moderna nervoznost (1908)« v *Spisi o družbi in religiji*, ur. Simon Hajdini (Društvo za teoretsko psihoanalizo – Zbirka Analecta, 2023), 27.

»Hookup kultura« in uprizarjanje užitka

Poseben izraz družbeno kodificirane seksualnosti je t. i. *hookup* kultura – pojav priložnostnih spolnih odnosov, ki postajajo normalizirana oblika spolnih praks in razmerij, zlasti med mlajšimi generacijami. V tem poglavju pokažemo, da ta kultura, čeprav se na zunaj predstavlja kot manifestacija svobode, liberalne odprtosti in spontane želje, v svoji notranji strukturi deluje kot zahteva in ideološki aparat. Ta seksualnosti ne osvobaja, ampak jo vpenja v ritualizirane forme performansa in v mehanizem kapitalizacije spolnosti – skozi seksualno izkušnjo kot obliko naložbe v subjektovo osebnostno vrednost in socialni status. *Hookup* kultura zato ne učinkuje kot transgresija norm ali odpor proti avtoriteti, temveč ponotranja in reproducira prevladujočo neoliberalno agendo.

Pomemben del tega dispozitiva predstavljajo digitalne aplikacije za zmenke (npr. Tinder, Bumble, Hinge), ki s pomočjo algoritmov, estetskih filtrov in retoričnih obrazcev omogočajo racionalizirano (samo)izbiro in natančno samoprezentacijo. Vendar pa je ta izbira že vnaprej posredovana z željo Drugega, torej ni tako svobodna, kot se zdi. Želja Drugega se konstruira skozi popularne kulturne reprezentacije in tržne ideale, ki uporabniku predpisujejo, kaj pomeni biti zaželen, privlačen in uspešen. Uporabnik ni zgolj udeleženec, temveč kurator lastne seksualne identitete, podvržen imperativom optimizacije, odzivnosti in vizualne privlačnosti. Hkrati te platforme stabilnost odnosa in čustveno varnost nadomeščajo s hiperselektivnostjo, generirajo nerealna pričakovanja in intenzivirajo psihični pritisk: zahtevo po neprestanem samoupravljanju, primerjanju in investiciji v podobo, ki mora biti hkrati edinstvena in normativno zaželena.¹⁸

Študije univerzitetnega okolja kažejo, da so seksualna srečanja pogosto kodificirani rituali, močno strukturirani s socialnimi pričakovanji, normami in pravili čustvene distance. Tradicionalne oblike zmenkov so se v zadnjih desetletjih umaknile v ozadje, nadomestil jih je model priložnostne spolne

18 Eli J. Finkel, Paul W. Eastwick, Benjamin R. Karney, Harry T. Reis in Susan Sprecher, »Online Dating: A Critical Analysis from the Perspective of Psychological Science« *Psychological Science in the Public Interest* 13, no. 1 (2012): 3–66.

interakcije – navidezno neobvezujoče, a v resnici močno normativne.¹⁹ Mladostniki vse pogosteje načrtujejo in strateško upravljajo spolna srečanja, ki naj bi bila po definiciji spontana, svobodna in neformalna. Pogosto se odvijajo v kontekstih, kot so študentske zabave ali »spring break« (sln. *zabava med spomladanskimi počitnicami*), kjer alkohol in psihoaktivne substance služijo kot legitimen alibi za začasno »transgresijo«. *Hookup* kultura tako ni izraz avtentične izbire, temveč deluje kot družbeno posredovana zahteva in režim spolnosti – v skladu z imperativi estetskega performansa, emocionalne kontrole in užitka.

Številne udeleženke citirane raziskave poročajo o občutkih nezadovoljstva in neizpolnjenosti – ne glede na to, ali gre za kratkotrajna ali dolgoročna razmerja. Seksualna izkušnja pogosto ne prinaša pričakovanega užitka, temveč občutke rutine, psihične izčrpanosti, primerjanja, zavisti in izkoriščenosti ali zavrženosti. To nelagodje še poglobljajo spolni dvojni standardi, ki še vedno strukturirajo sodobno spolno ekonomijo: medtem ko se moška seksualna aktivnost pogosto dojema kot znak uspeha in samozavesti, se ženske za enaka dejanja soočajo s stigmatizacijo, družbenim sankcioniranjem in moralnim discipliniranjem – pogosto celo s strani drugih žensk. »Lahkoživost« tako deluje kot orodje sramotenja, ki se udejanja skozi socialno izključevanje, »ghostanje« (sln. *nenadno prekinitvijo stikov*) in simbolno poniževanje.²⁰

Raziskava opozarja tudi na razredno pogojeno razlikovanost v normativih razumevanja in prakticiranja spolnosti. Študenti iz višjih slojev dojemajo eksperimentalne seksualne izkušnje kot legitimno investicijo v osebni razvoj, izkušnje in družbeni status – kot sredstvo za akumulacijo osebnostnega kapitala. Nasprotno pa študenti iz delavskega okolja pogosteje vzpostavljajo stabilne, dolgoročne odnose, ki jim zagotavljajo čustveno varnost, predvidljivost in medsebojno spoštovanje kot osrednjo moralno vrednoto. Z njihove perspektive se priložnostna spolnost pogosto zaznava

19 Laura Hamilton in Elizabeth A. Armstrong, »Gendered Sexuality in Young Adulthood: Double Binds and Flawed Options« *Gender & Society*, 23, 5 (2009): 589–616.

20 Hamilton in Armstrong, »Gendered Sexuality in Young Adulthood: Double Binds and Flawed Options,« 596–598.

kot emocionalno prazna, moralno vprašljiva in nezdružljiva z idejo resnosti, odgovornosti in življenjskih dolžnosti.²¹

Hookup kultura se tako ne razkriva kot emancipatorna praksa izražanja svobode, ampak kot natančno strukturiran aparat subjektivizacije, v katerem seksualnost postane sredstvo emocionalne regulacije, samopotrditve in posameznikove diferenciacije. Namesto resnične spontanosti in transgresije imamo opravka z njuno simulacijo – z ritualnim ponavljanjem ponotranjenega družbenega imperativa Užitka, ki znova in znova reproducira natanko tisto strukturo pomanjkanja, ki jo deklarativno poskuša preseči.

Osvoboditev seksualnosti ... ali njena recesija?

Kljub vseprisotni navzočnosti diskurzov o spolnosti v medijih, tržnem oglaševanju, šolah in drugih institucijah številni avtorji ugotavljajo paradoksalen pojav: še nikoli ni bilo o spolnosti toliko govora, toliko promocije, estetizacije in strokovne obravnave, a hkrati še nikoli ni bila tako prežeta z občutki nezadostnosti, frustracije in čustvene praznine. Intimni odnosi in spolna izkušnja delujejo kot stalna naloga: doseči več, občutiti globlje, potrditi svojo kompetentnost. V tem okviru nezadovoljstvo ni patologija, ampak simptom sistema, ki obljublja presežek, a vztrajno proizvaja svoje nasprotje – manko.

Statistični kazalci zadnjih desetletij razkrivajo obsežne spremembe v naravi intimnih medosebnih odnosov, družinskih struktur in seksualnih praks. Po podatkih Eurostata (2023) se je bruto stopnja porok v Evropski uniji prepolovila, stopnja ločitev pa podvojila.²² Čeprav to ne pomeni, da se polovica zakonov konča z razvezo, trendi jasno kažejo na upad zadovoljstva in stabilnosti znotraj intimnih razmerij. Hkrati narašča delež otrok, rojenih zunaj zakonske zveze (41,1 %), kar kaže na rast neformalnih, pogosto manj stabilnih partnerstev z večjim tveganjem za psihične in socialne posledice ob razpadu.

21 Hamilton in Armstrong, »Gendered Sexuality in Young Adulthood: Double Binds and Flawed Options,« 607.

22 »Marriage and divorce statistics« Eurostat, pridobljeno 21. aprila 2025, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Marriage_and_divorce_statistics.

V Angliji in Walesu se je delež žensk, poročenih do 30. leta, zmanjšal z več kot 90 % (rojene 1940) na približno 29 % (rojene 1990). Povprečna starost ob prvi poroki se v večini evropskih držav pomika v pozna dvajseta ali zgodnja trideseta leta.²³ Tudi v ZDA mlajše generacije vse pogosteje izbirajo fleksibilne, a emocionalno manj obremenjujoče in zavezujoče oblike intimnih odnosov.

Na področju spolnih praks številne študije dokumentirajo pojav t. i. seksualne recesije. Longitudinalna analiza *General Social Survey* (1989–2014) kaže na 26-odstotni upad pogostosti spolnih odnosov med odraslimi v ZDA – najbolj prav pri tistih v dolgotrajnih razmerjih.²⁴ Upad je izrazit tudi med osebami v petdesetih letih, starši šoloobveznih otrok in tistimi, ki ne spremljajo pornografije. Ključen dejavnik pa je generacija: posamezniki, rojeni v devetdesetih, poročajo o najnižji stopnji spolne aktivnosti. Do leta 2021 je več kot 20 % moških do 35. leta poročalo, da v zadnjem letu niso imeli spolnega odnosa – dvakrat več kot leta 2008. Podoben trend velja tudi za ženske. Tudi pri mladostnikih opazimo izrazit upad: med letoma 2007 in 2017 se je delež srednješolcev, ki so že imeli spolni odnos, zmanjšal s 47,8 % na 39,5 %.²⁵

Tendenco potrjujejo tudi evropske raziskave. Glede na študijo IFOP in LELO (2024) je spolna aktivnost Francozov leta 2023 dosegla najnižjo raven v zadnjih petdesetih letih: le 76 % jih je poročalo, da so imeli spolni odnos v zadnjem letu – kar je 15 % manj kot leta 2006.²⁶ Povprečna tedenska pogostost

23 Bastian Herre, Veronika Samborska, Esteban Ortiz-Ospina in Max Roser, »Marriages and Divorces« *OurWorldinData.org.*, pridobljeno 20. aprila 2025, <https://ourworldindata.org/marriages-and-divorces>.

24 Jean M. Twenge, Ryne A. Sherman in Brooke E. Wells, »Declines in Sexual Frequency among American Adults, 1989–2014« *Archives of Sexual Behavior* 46, 8 (2017): 2389–2401.

25 Laura Kann, Tim McManus, William A. Harris, Shari L. Shanklin, Katherine H. Flint, Barbara Queen, Richard Lowry, David Chyen, Lisa Whittle, Jemekia Thornton, Connie Lim, Denise Bradford, Yoshimi Yamakawa, Michelle Leon, Nancy Brener in Kathleen A. Ethier, »Youth Risk Behavior Surveillance — United States, 2017« *MMWR Surveillance Summaries*, 67, 8 (2018): 1–114.

26 »La »sex recession«: les Français font-ils moins l'amour?« IFOP in LELO, pridobljeno 20. aprila 2025, <https://www.ifop.com/publication/la-sex-recession-les-francais-font-ils-moins-lamour/>

se je znižala z 58 % (2009) na 43 % (2023), delež tistih z redno spolno aktivnostjo (enkrat tedensko) pa s 60 % na 40 %. Še posebej izrazit je ta trend med mladimi: več kot 25 % oseb med 18. in 25. letom v zadnjem letu ni imelo spolnega odnosa – petkrat več kot pred dvema desetletjema. Britanska raziskava *National Survey of Sexual Attitudes and Lifestyles* (2010–2012) beleži sorodno sliko: več kot polovica žensk in 42 % moških poroča o vsaj eni trajnejši težavi, povezani s spolnostjo: najpogostejše o pomanjkanju zanimanja, erektilnih težavah ali bolečinah med odnosom.²⁷

Paradoks sodobne seksualnosti je očiten: imamo več možnosti, več izbire, več znanja, več svobode in več dostopa do orodji in strokovne pomoči kot kadarkoli prej – a intimnost in občutki zadovoljstva s spolnim življenjem padajo. Hkrati se povečuje psihični pritisk – zlasti v obliki imperativa po spolni interakciji. Rezultat ni osvoboditev užitka, ampak kronična utrujenost, seksualna pasivnost in dezorientacija v intimnih razmerjih – zlasti v tistih, ki naj bi temeljili na fleksibilnosti, svobodni izbiri in avtonomnih preferencah. Če želimo razumeti, zakaj seksualnost – kljub navidezni sproščenosti in svobodnosti – ostaja prostor tesnobe, razočaranja in ponavljajoče se nezadovolj(e)nosti, se moramo obrniti k psihoanalizi. Ne k tisti, ki ponuja recepte za srečo, ampak k teoriji, na podlagi katere lahko dojamemo, zakaj se problem spolnega užitka začne prav tam, kjer ga poskušamo osvoboditi od družbenih spon.

Seksualno kot *realno* onkraj narave in kulture

Razprave o »pravi naravi« človeške seksualnosti so bile tradicionalno umeščene v okvir binarne opozicije med naravo in kulturo. Na eni strani srečamo redukcioniistične pristope, ki seksualnost razumejo kot biološki instinkt, podrejen evolucijskim zakonitostim in reproduktivnim

²⁷ Catherine H. Mercer, Clare Tanton, Philip Prah, Bob Erens, Pam Sonnenberg, Soazig Clifton, Wendy Macdowall, Ruth Lewis, Nigel Field, Jessica Datta, Andrew J. Copas, Andrew Phelps, Kaye Wellings in Anne M. Johnson, »Changes in sexual attitudes and lifestyles in Britain through the life course and over time: findings from the National Surveys of Sexual Attitudes and Lifestyles (Natsal)« *The Lancet*, 382 (2013): 1781–1794.

mehanizmom preživetja vrste. Na drugi konstrukcionistične teorije, ki poudarjajo, da je seksualnost učinek kulturnih kodov, zgodovinsko specifičnih diskurzov in dispozitivov oblasti. Čeprav obe perspektivi osvetljujeata pomembne dimenzije seksualnosti, ostajata ujeti v dihotomijo, ki spregleda tretji, odločilni register: tisto, kar Lacan imenuje *realno* seksualnega. Realno ni ne naravno ne kulturno – je tisto, kar uide simbolni artikulaciji, a jo hkrati »od zunaj« podpira kot njen transcendentalni pogoj možnosti. Gre za nesimbolizabilno *ekstimno* jedro subjekta, ki se upira integraciji v naravni ali družbeni red; za nekaj, kar ni funkcija, ampak topološka razpoka, ki jo v telo-subjekt zareže označevalec. Seksualnost v tem okviru ni ne izraz psiho-loške ali biološke esence, ne zgolj učinek zunanje kulturne konstrukcije in regulacije, pač pa učinek konstitutivne odsotnosti, ki organizira subjektovo razmerje do Drugega, do telesa in do samega sebe – kot mesto, kjer se užitek delno realizira, a obenem neizogibno znova spodleti. V *Seminarju XI* Lacan izrecno opozori, da psihoanaliza ni znanost o spolnosti v biološkem ali empiričnem smislu. Ne zanima je funkcija spolnosti kot taka, ampak vprašanje, kako pulzija – skozi materialne učinke označevalcev – konstituira subjekt prek dvojnega procesa odtujitve in ločitve:

»Kar zadeva spolno delovanje, nas ni naučila ničesar novega. [...] Psihoanaliza zadeva spolnost le, kolikor se spolnost v obliki pulzije odčitava v sprevedu označevalcev, kjer se v dvojnem času odtujitve in ločitve vzpostavi dialektika subjekta. Na področju spolnosti analiza ni izpolnila tistega, kar so nekateri morda zmotno pričakovali od nje, ni se držala svojih obljub, ker se ji jih ni bilo treba držati. To ni njeno področje.«²⁸

Freud in Lacan opozarjata, da seksualnost ne izvira iz instinktivne potrebe, pač pa iz delovanja (na)gona (nem. *der Trieb*). Gon se ne podreja ciklični logiki homeostaze ali reprodukcije, ampak proizvaja eksces – presežek, ki presega načelo ugodja in deluje onkraj mehanizma homeostatične regulacije organizma. V spisu *Goni in njihove usode* (1915) Freud izrecno poudari kontingenco in substitutivnost objekta gonske težnje:

²⁸ Jacques Lacan, *Štirje temeljni koncepti psihoanalize* (Društvo za teoretsko psihoanalizo – Zbirka Analecta, 2010), 249–250.

»[Objekt] je nekaj, kar je pri nagonu najbolj spremenljivo, z njim ni izhodiščno povezan, ampak mu je dodeljen le zaradi tega, ker omogoča zadovoljitev. [...] V teku življenjske usode nagonov je lahko poljubno pogosto zamenjan [...].«²⁹

Freud tako pokaže, da seksualni objekt ni naravni ali stabilni cilj, temveč člen v seriji substitucij, ki generirajo užitek prav skozi svojo spodletelost. Gon ne cilja na objekt kot tak, ampak na ponavljanje – ne da bi kadarkoli dosegel polno zadovoljitev. Cilj se vselej izmika; delna zadovoljitev se vzpostavi kot učinek kroženja, ne njegove izpolnitve. Freudovo opazko Lacan dopolni:

»Pulzija je lahko zadovoljena, ne da bi dosegla to, kar bi bila glede na biološko totalizacijo funkcije zadovoljitev njenega reproduktivnega smotra, ker je delna, ker ni njen cilj nič drugega kot to, da se povrne v krožno gibanje.«³⁰

Tudi kadar – kot pravi Lacan – pitate usta, jih ne zadovolji hrana kot objekt potrebe, marveč *ustno ugodje*.³¹ To ni odgovor na organsko nujo, pač pa libidinalna investicija v predel telesa, ki postane kraj užitka. Usta niso več le kanal hranjenja, ampak erogeni rob, kjer se formira presečišče telesa in označevalca, užitka in govorice. V tem kroženju pulzije se generira užitek kot *jouissance* – paradoksalni (ne)užitek, ki ni harmonija ali izpolnitev, pač pa določena intenzivnost onkraj ugodja. Zato Lacan v

zapiše: »Če žival redno jé, potem je jasno, da zato, ker ne pozna užitka lakote.«³² Samo človek – kot bitje govorice – lahko uživa tam, kjer presega zgolj biološke potrebe, kjer ni smotra ali funkcije – in kjer umanjka smisel.

Sistematično preučevanje spolnih perversij je bilo v Freudovem času v razcvetu. Krafft-Ebingova *Psychopathia Sexualis* je izšla leta 1893, *Studies in the Psychology of Sex* avtorja Havelocka Ellisa iz leta 1897. Freud pa, namesto da bi perversije obravnaval kot deviacije, pokaže njihovo prepletenost z »normalno« seksualnostjo. Kot poudarja, je seksualnost od vsega začetka *polimorfno perverzna*: ne sledi linearnemu razvoju in cilju, ampak je razpršena,

29 Sigmund Freud, »Goni in njihove usode (1915),« v *Metapsihološki spisi*, ur. Eva D. Bahovec (ŠKUC: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1987), 84.

30 Lacan, *Štirje temeljni koncepti psihoanalize*, 165.

31 Lacan, *Štirje temeljni koncepti psihoanalize*, 155.

32 Jacques Lacan, *Seminar Jacquesa Lacana [Knjiga 7, Etika psihoanalize: 1959–1960]* (Delavska enotnost, 1988).

montažirana iz parcialnih gonskih konfiguracij – od ust do anusa, od kože do pogleda. S tem Freud ne liberalizira seksualnosti v smislu pluralizacije praks in preferenc, pač pa jo radikalno reartikulira: reducira jo na element, ki uhaja, saj je nesimbolizabilen – prav zato pa razpira polje seksualnega onkraj genitalnosti in normativno strukturiranega koitusa.

V *Treh razpravah o teoriji seksualnosti* (1905, 6. poglavje II. razprave)³³ in pozneje v eseju '*Kulturna*' *spolna morala in moderna nervoznost* (1908) Freud piše:

»Seksualni gon – ali, pravilneje, seksualni goni, kajti analitično raziskovanje uči, da je seksualni gon sestavljen iz številnih komponent, parcialnih gonov [...]. Dodatni vidiki se odprejo, če upoštevamo dejstvo, da človekov seksualni gon izvirno sploh ne služi razmnoževanju, temveč ima za cilj določene načine doseganja ugodja [užitka]. Takšen se kaže v človekovem otroštvu, kjer svojega cilja doseganja ugodja ne doseže samo na genitalijah, temveč tudi na drugih delih telesa (erogenih conah), zaradi česar lahko opusti vse ostale objekte, razen teh priročnih. Ta stadij imenujemo stadij *avtoerotizma*, vzgoji pa pripisujemo nalogo, da ga omeji [...].«³⁴

Kot smo že izpostavili, spolnost ni enotna, linearna funkcija, usmerjena v en sam organski cilj, zadovoljitev potrebe. Ključen za razumevanje Freudovega razumevanja spolnosti je pojem *avtoerotizma* – že pri otroku užitek izvira iz simbolno razrezanih erogenih con telesa, ki niso biološko predpisane, ampak konstituirane skozi naključno izkušnjo in libidinalno investicijo. Vendar avtoerotizem ni neka prvinska, predkulturna oblika Užitka, saj določena mera avtoerotizma vztraja tudi onkraj infantilne seksualnosti, onkraj vzgoje, socialnih norm, prepovedi in zakonov. Seksualnost je v tem smislu razkosana, nehomogena in topološko decentralizirana – nikoli ne vzpostavi prave stabilnosti. Kot poudarja Alenka Zupančič v svoji študiji, ne gre zgolj za zbir parcialnih impulzov, temveč za libidinalno kartografijo telesa, ki je strukturirana skozi fantazmo in simbolno mrežo označevalcev,

³³ Sigmund Freud, *Tri razprave o teoriji seksualnosti* (ŠKUC: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1995).

³⁴ Freud, »*Kulturna*' *spolna morala in moderna nervoznost* (1908),« 30–31.

ki telo investirajo na partikularen, necelovit način.³⁵ Užitek tu ne izhaja iz stabilnega objekta ali določenega cilja, temveč nastaja v substituciji, preložitvi, pripravi, zamiku in ponovitvi. Užitek kot *jouissance* deluje kot virus: ni ga mogoče lokalizirati, stabilizirati ali endemizirati – kontaminira lahko vsak del telesa, vsako fantazmo ali prakso. Pogosto se realizira prav tam, kjer ga ne pričakujemo – kot stranski učinek, kot motnja ali simptom, ki navidezno vdre v simbolni red in destabilizira urejenost označevalcev.

Zupančič poudari, da dosledno branje Freudove teorije gona pokaže: ne obstaja nobena mitična, preddružbena »Narava«, v kateri bi bila zapisana neka čista, harmonična seksualnost. Vsaka gonska organizacija je vedno že strukturirana skozi fantazmatsko posredovanost in simbolne normativnosti – zapovedi, prepovedi, družbene vzorce, rituale in imaginarne matrice. Kultura seksualnosti ne konstruira, temveč jo organizira in ji nadene formo, skozi katero skuša užitek preusmeriti v družbeno sprejemljive oblike. Ta moment že nakazuje Lacanov poudarek, da je prav družbenosimbolni red tisti, ki z omejitvijo odpira prostor želje – in s tem omogoča, da se subjekt strukturira okoli tistega, česar nikoli ne more v celoti posedovati.

Lacan v *Seminarju VII: Etika psihoanalize* izrecno poudari: prepoved ni nasprotje želji – nasprotno, je njen pogoj možnosti. Družbene prepovedi in zakoni ne omejujejo realizacije želje, pač pa vzpostavljajo njeno strukturo: ustvarjajo pogoje, v katerih se želja sploh lahko artikulira. Ravno skozi prepoved se konstituira njen objekt kot Stvar (nem. *das Ding*) – izgubljeno, nedosegljivo jedro Biti, ki naj bi (nekoč) zagotavljalo harmonijo. Ko Freud v *Spisih o seksualnosti* zapiše, da »so ljudje v vseh časih izumili konvencionalne ovire, da so lahko uživali v ljubezni – to velja tako za posameznike kot za ljudstva«, ³⁶ ponovi temeljni uvid Svetega Pavla iz *Pisma Rimljanom* (7: 7–8):

35 Alenka Zupančič, *Seksualno in ontologija* (Društvo za teoretsko psihoanalizo – Zbirka Analecta, 2011).

36 Sigmund Freud, »O vsesplošni težnji po ponižanju v ljubezenskem življenju (1912),« v *Spisi o seksualnosti*, ur. Robert Vouk (Društvo za teoretsko psihoanalizo – Zbirka Analecta, 2013), 68.

»Vendar greha nisem spoznal razen prek postave, saj tudi za poželenje ne bi vedel, ko postava ne bi govorila: *Ne požéli!* Ob tej zapovedi je greh sprostil v meni vsakršno poželenje; kajti brez postave je greh mrtev.«³⁷

Poželenje torej ni spontana, naravna danost, ampak učinek prepovedi. Želja je vselej že želja Drugega, mediirana in organizirana v razmerju do Drugega – sociosimbolnega reda, ki nalaga omejitve, prepovedi in zapovedi. Enako velja za spolni užitek, s to razliko, da se ta ne podreja ne naravi ne kulturi, ampak *insistira kot demonični tujek* na presečišču subjektovega razmerja z Drugim/drugim: kot tisto, *ono*, kar uide simbolni integraciji, ostaja za kulturo nelagodno, neulovljivo, izmuzljivo. Kot pravi Lacan:

»To je preobleka, ki jo nalaga temeljno dejstvo, da v mitični zvezi med moškim in žensko ni nobenega mesta, ki bi ga bilo mogoče definirati kot seksualno.«³⁸

Ta izjava ne pomeni, da spolnost ne obstaja – pač pa, da nima predoločene, konsistentnega mesta v simbolnem redu, četudi je vedno že posredovana skozi družbene konvencije, norme in prakse. Seksualnosti posameznik nikoli zares ne poseduje; ni del Biti, ni esenca, niti koherentni del osebne identitete, ampak zareza – *realno*, ki se manifestira kot simptom, ki vdre v red pomena in ga od znotraj spodkoplje, izmaliči in destabilizira. Tako je vsako zasledovanje Užitka vnaprej obsojeno na spodletelost.

V sklepnem razdelku bomo osvetlili, zakaj seksualnost – kljub svoji necelosti, neukrotljivosti in enigmatičnosti – ostaja privilegirano mesto fascinacije sodobnega subjekta: kot presečišče želje, telesnega užitka in zdrsa pomena, ki nikdar ni zares njegovo, a ga ravno zato vztrajno zasleduje – in se vanj znova in znova vpisuje.

³⁷ »Nova zaveza, *Pismo Rimljanom*,« Svetopisemska družba Slovenije, pridobljeno 20. aprila 2025. <https://www.biblija.net/biblija.cgi?m=Rim+7&id1=1&pos=1&set=2&d=sl>.

³⁸ Jacques Lacan, *Hrbtina stran psihoanalize* (Društvo za teoretsko psihoanalizo – Zbirka *Analecta*, 2008), 178.

Sklep: o seksualnem razmerju, ki ne obstaja

Čeprav živimo v času deklarirane seksualne svobode, raznolikosti in številnih možnosti, današnje polje spolnosti ostaja uokvirjeno z globokim paradoksom: večja kot je dostopnost tehnik, metod, vednosti in sredstev užitka, bolj akutno se zdi njegovo pomanjkanje in nezadostnost.

V prispevku smo pokazali, da dispozitiv sodobne seksualnosti – kot preplet znanstvenih, terapevtskih in tržnih diskurzov, institucij in praks – ne razkriva Resnice spolnosti, ampak deluje kot aparat njene organizacije, usmerjen k temu, da z neprestano aktivacijo in kumulacijo zakriva temeljno nemožnost spolnega užitka. Možnost samouresničitve skozi intimne odnose, ki naj bi temeljili na svobodni izbiri, čustveni fleksibilnosti in partnerski prilagodljivosti – značilni za neoliberalno seksualno ekonomijo – je v resnici mehanizem utajitve notranjega strukturnega antagonizma, vpisanega v samo jedro ljubezensko-seksualnega razmerja: dejstva, da spolnega razmerja *ni*.

Lacanova znamenita trditev, da »seksualno razmerje ne obstaja«,³⁹ ne pomeni, da spolni odnosi niso mogoči, ampak da v simbolnem redu ne obstaja formula, ki bi univerzalno povezala spolna pola v dopolnjujočo se, harmonično celoto. Seksualni akt – in z njim užitek – je zato že vnaprej strukturiran kot spodletel, a prav skozi to spodletelost veže subjekta na ponavljanje, ki mu omogoča delno realizacijo užitka. Seksualna združitev v tem smislu ni postajanje Enega, pač pa fikcija, ki organizira vrtenje okoli subjektove lastne razcepljenosti in nemožnosti – okoli njegovega ne-razmerja do sebe in do Drugega.

Vendar psihoanalitična gesta ni zgolj kritika. Če seksualnost ne more biti prostor izpolnitve, ostaja vsaj simptomatično vozlišče, ki subjekta veže na kraj nelagodja v kulturi – na kraj brez določenega mesta, ki mora biti vendarle socialno in simbolno reguliran. Kar ostaja, je (re)konstrukcija – bolj ali manj produktivnih načinov rokovanja z *mankom biti*, ki ga s sabo prinaša *seksuacija* subjekta. Človek – in z njim družba – je v poskusu preseganja ponavljanja obstoječih prevladujočih vzorcev obsojen na materialno (re)produkcijo in nenehno rekonfiguracijo sistemov dozdevkov, ritualov, reprezentacij in fantazmatskih scenarijev.

39 Jacques Lacan, ... or Worse. *The Seminar of Jacques Lacan Book XIX* (Polity, 2018), 14.

Literatura

- Agamben, Giorgio.** »What is an Apparatus?« V »What is an Apparatus?« And Other Essays. Prev. David Kishik in Stefan Pedatella. Stanford University Press, 2009.
- Annon, J. S.** »The PLISSIT Model: A Proposed Conceptual Scheme for the Behavioral Treatment of Sexual Problems.« *Journal of Sex Education and Therapy*, 2, 1 (1976): 1–15.
- Bastian Herre, Veronika Samborska, Esteban Ortiz-Ospina** in Max Roser. »Marriages and Divorces.« OurWorldinData.org, pridobljeno 20. aprila 2025. <https://ourworldindata.org/marriages-and-divorces>.
- Eurostat.** »Marriage and divorce statistics.« Eurostat, pridobljeno 20. aprila 2025. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Marriage_and_divorce_statistics.
- Finkel, Eli J., Paul W. Eastwick, Benjamin R. Karney, Harry T. Reis** in Susan Sprecher. »Online Dating: A Critical Analysis from the Perspective of Psychological Science.« *Psychological Science in the Public Interest* 13, no. 1 (2012): 3–66.
- Foucault, Michel.** *Zgodovina seksualnosti*. ŠKUC, 2010.
- Fraser, Nancy.** »Contradictions of Capital and Care.« *New Left Review*, no. 100, julij/avgust, 2016. <https://newleftreview.org/issues/ii100/articles/nancy-fraser-contradictions-of-capital-and-care>.
- Freud, Sigmund.** »Goni in njihove usode (1915)« V *Metapsihološki spisi*, ur. Eva D. Bahovec. ŠKUC: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1987.
- Freud, Sigmund.** *Tri razprave o teoriji seksualnosti*. ŠKUC: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1995.
- Freud, Sigmund.** O vesplošni težnji po ponižanju v ljubezenskem življenju (1912).« V *Spisi o seksualnosti*, ur. Robert Vouk. Društvo za teoretsko psihoanalizo – Zbirka Analecta, 2013.
- Freud, Sigmund.** 'Kulturna' spolna morala in moderna nervoznost (1908).« V *Spisi o družbi in religiji*, ur. Simon Hajdini. Društvo za teoretsko psihoanalizo – Zbirka Analecta, 2023.
- Giddens, Anthony.** *Preobrazba intimnosti: spolnost, ljubezen in erotika v sodobnih družbah*. Založba /*cf., 2019.
- Hamilton, Laura** in Elizabeth A. Armstrong. »Gendered Sexuality in Young Adulthood: Double Binds and Flawed Options.« *Gender & Society*, vol 23, no. 5 (2009): 589–616.
- Havelock, Ellis.** *Studies in the Psychology of Sex, Volume 1*. The Project Gutenberg eBook, 2004. <https://www.gutenberg.org/files/13610/13610-h/13610-h.htm>.
- IFOP in LELO.** »La 'sex recession': les Français font-ils moins l'amour?« IFOP, pridobljeno 20. aprila, 2025. <https://www.ifop.com/publication/la-sex-recession-les-francais-font-ils-moins-lamour/>.
- Kaplan, Dana** in Eva Illouz. *What is Sexual Capital? Polity*, 2022.
- Kaplan, Helen** Singer. *The New Sex Therapy: Active Treatment of Sexual Dysfunctions*. / Mazel, 1974.
- Kinsey, Alfred.** *Sexual behavior in the Human Male*. W. B. Saunders Company, 1948.
- Sexual behavior in the Human Female*. W. B. Saunders Company, 1953.

- Kinsey, Alfred.** Sexual behavior in the Human Female. W. B. Saunders Company, 1953.
- Laura Kann,** Tim McManus, William A. Harris, Shari L. Shanklin, Katherine H. Flint, Barbara Queen, Richard Lowry, David Chyen, Lisa Whittle, Jemekia Thornton, Connie Lim, Denise Bradford, Yoshimi Yamakawa, Michelle Leon, Nancy Brener in Kathleen A. Ethier. »Youth Risk Behavior Surveillance — United States, 2017.« *MMWR Surveillance Summaries*, 67, 8 (2018): 1–114.
- Lacan, Jacques.** *Seminar Jacquesa Lacana [Knjiga 7, Etika psihoanalize: 1959–1960]*. Delavska enotnost, 1988.
- Lacan, Jacques.** *Hrbtna stran psihoanalize*. Društvo za teoretsko psihoanalizo – Zbirka Analecta, 2008.
- Lacan, Jacques.** *Štirje temeljni koncepti psihoanalize*. Društvo za teoretsko psihoanalizo – Zbirka Analecta, 2010.
- Lacan, Jacques.** ... or Worse. The Seminar of Jacques Lacan Book XIX. Polity, 2018.
- Lévi-Strauss, Claude.** *The Elementary Structures of Kinship*. Beacon Press, 1969.
- »**Nova zaveza.** Pismo Rimljanov.« Svetopisemska družba Slovenije, pridobljeno 20. aprila 2025. <https://www.biblija.net/biblija.cgi?m=Rim+7&id1=1&pos=1&set=2&l=sl>.
- Catherine H. Mercer,** Clare Tanton, Philip Prah, Bob Erens, Pam Sonnenberg, Soazig Clifton, Wendy Macdowall, Ruth Lewis, Nigel Field, Jessica Datta, Andrew J. Copas, Andrew Phelps, Kaye Wellings in Anne M. Johnson. »Changes in sexual attitudes and lifestyles in Britain through the life course and over time: findings from the National Surveys of Sexual Attitudes and Lifestyles (Natsal).« *The Lancet*, 382 (2013): 1781–1794.
- Hirschfeld, Magnus.** *Racism*. Victor Gollancz LTD, 1938.
- Marx, Karl.** *Kritika politične ekonomije: 1861–1863. Del 1*. Marksistični center CK ZKS, 1989.
- Master, William H.** in Virginia H. Johnson. *Human Sexual Inadequacy*. Bantam Books, 1970.
- Plummer, Kenneth.** »Sexual markets, commodification, and consumption.« V *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*, ur. George Ritzer, 4250–4252. Blackwell Publishing, 2007.
- Rose, Nikolas.** *Governing the Soul: The Shaping of the Private Self*. Free Association Books, 1999.
- Twenge, Jean M.,** Ryne A. Sherman in Brooke E. Wells. »Declines in Sexual Frequency among American Adults, 1989–2014.« *Archives of Sexual Behavior*, 46, no. 8 (2017): 2389–2401.
- Von Krafft-Ebing,** Richard. *Psychopathia Sexualis*. Forgotten Books, 2012.
- Zupančič, Alenka.** *Seksualno in ontologija*. Društvo za teoretsko psihoanalizo – Zbirka Analecta, 2011.

* Prispevek je nastal v okviru programske skupine *Raziskave o duševnih stiskah in dobrem počutju*, številka: P5-0439, ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost RS.